

Марија Н. Вујовић¹
Школа страних језика ЛОГОС
Београд

ГРЕШКЕ У УПОТРЕБИ ОДРЕЂЕНОГ ЧЛАНА ИЗАЗВАНЕ НЕГАТИВНИМ ТРАНСФЕРОМ ТОКОМ УЧЕЊА ТИПОЛОШКИ СЛИЧНИХ ЈЕЗИКА (СЛУЧАЈ ИТАЛИЈАНСКОГ КАО Л2 И ШПАНСКОГ КАО Л3 ИЗ ПЕРСПЕКТИВЕ СРБОФОНИХ ГОВОРНИКА)

У последње три деценије у жижи интересовања лингвиста нашао се трансфер, односно међујезички утицај у вишејезичном контексту. Истраживања у овом пољу су доказала да је (негативни) трансфер најизраженији код типолошки сличних језика. Овај рад испитује проблеме везане за категорију одређеног члана који се јављају код изворних говорника српског језика, који уче италијански као Л2 и шпански као Л3, а проузроковани су негативним трансфером. У раду, методом корпусне анализе грешака, квалитативно су анализиране грешке везане за категорију члана у писаној продукцији студената, с циљем да се идентификују и анализирају најучесталији типови грешака и установи њихово порекло. Резултати показују да се уочене грешке тичу и облика и употребе одређеног члана, као и да су најчешће грешке у корпусу интерлингвалне, а не интралингвалне природе. Извор грешака насталих услед негативног трансфера у продукцији на шпанском је био типолошки сродан италијански језик.

Кључне речи: одређени члан, трансфер, језичка типологија, психотипологија, Л2/Л3, вишејезични говорници, шпански, италијански, српски

УВОД

Улога трансфера (међујезичког утицаја), који настаје током учења другог језика, већ дуго је предмет интересовања студија које покушавају да објасне на који начин постојеће језичко знање утиче на ток учења другог језика. У последњих неколико деценија, захваљујући порасту вишејезичних говорника у свету, али и резултатима емпиријских истраживања на пољу вишејезичности, фокус истраживања померен је на нову и недовољно истражену област: улогу трансфера током учења трећег језика (Рингбом 1986, 2001; Вилиамс и Хамарберг 1998; Дуел 1998; Сенос 2001; Хамарберг 2001;

¹ skolalogosbeograd@gmail.com

Де Анђелис и Селинкер 2001; Еке 2001; Трамбле 2006; Бардел и Фолк 2007; Филатова 2010; Фолк 2010). Разлог томе је чињеница да механизми учења трећег језика, због своје сложености, представљају потпуно другачији процес у односу на процес учења другог језика. Иако се раније сматрало да не постоји разлика у учењу другог, трећег или било ког наредног језика и да се сви језици који се уче након матерњег језика могу посматрати као L2, новија истраживања (Сенос 2001; Хамарберг 2001; Де Анђелис 2007; Бардел и Фолк 2007) доказују да механизми учења L3 представљају потпуно другачији процес од учења L2. У случају тројезичности или вишејезичности ученикови и матерњи и претходно научени нематерњи језици могу бити извор трансфера јер се, за разлику од учења другог језика, где матерњи језик може бити једини извор трансфера, код вишејезичних говорника морају узети у обзир сви претходно научени језици, како би се установило који језик ће и у којој мери бити извор међујезичког утицаја.

L1, L2 И L3

Скраћеницом L1 означава се матерњи језик, односно први језик који је особа усвојила по рођењу или у критичном периоду и у којем има највећу компетенцију. Овај језик се обично учи у природном окружењу, а не кроз формално образовање. Упркос томе што поједини лингвисти (Балбони 2013) праве разлику између другог језика или L2 (нематерњи језик који се учи након наученог једног или више L1, у страној земљи, међу изворним говорницима тог језика), и страног језика (нематерњи језик који се учи у вештачким условима, односно кроз формално образовање), у раду ћемо, следећи англосаксонску терминологију, која изједначава други и страни језик, користити термин L2 да означимо нематерњи језик који се учио у формалном контексту, пре почетка учења L3. Око дефиниције трећег језика (L3) лингвисти нису сагласни. Сенос (2003) тврди да је учење L3 „учење нематерњег језика од стране ученика који су претходно научили или уче још два језика”, при чему учење прва два језика може бити симултано или консекутивно. Де Анђелис (2007) под термином L3 подразумева „учење трећег или додатног језика које се односи на све језике после L2 без давања предности било ком језику”. Хамарберг (2001) дефинише L1 као матерњи језик који се учи током детињства, а L2 као било који језик научен после L1. L3 је нематерњи језик који се тренутно користи или учи у ситуацији у којој особа већ има знање једног или више L2, поред једног или више L1. Дакле, L3 је најскорије коришћени језик. Мањи број истраживача (Гросева 1998) дефинише матерњи језик као језик који особа најбоље говори, те се

стога, термини L2 и L3 односе на ниво компетенције сваког од језика, што би значило да L3 представља онај језик у ком је говорник најмање флуентан. У овом раду користићемо скраћеницу L3 да означимо трећи језик не по хронолошком редоследу учења (наши информанти су учили, пре него што су почели да уче италијански и шпански различите стране језике: руски, каталонски, енглески, француски итд. али их нису користили у време истраживања), већ по тренутном нивоу компетенције информаната, при чему је L1 најдоминантнији српски, L2 италијански, а L3 шпански језик.

ДЕФИНИЦИЈА И ВРСТЕ ТРАНСФЕРА

Трансфер се дефинише као „утицај који произлази из сличности и разлика између циљног језика и било ког другог језика који је раније (и можда и несавршено) научен” (Одлин 1989: 27). То је термин који „покрива читаву групу понашања, процеса и ограничења, од којих свака има везе са МЈУ (међујезичким утицајем), тј. утицајем и коришћењем претходног језичког знања, обично, али не искључиво знања матерњег језика” (Селингер 1992: 208).

Старије дефиниције трансфера (Ладо 1957, Џејмс 1980, Браун 1994) узимале су у обзир искључиво утицај матерњег језика на учење циљног, што је данас неприхватљиво, јер ће резултати истраживања које ћемо приказати у наставку рада доказати да, у случају вишејезичних говорника, трансфер не долази нужно из матерњег језика, већ и из претходно научених нематерњих језика. Штавише, у случају типолошки сличних језика утицај сроднијег језика често је јачи. У том смислу, наведене дефиниције трансфера су важне, јер истичу да се приликом испитивања међујезичких утицаја морају узети у обзир сви језици којима се ученик служи, а не искључиво матерњи језик.

Трансфер који се јавља код учења типолошки сродних језика, бар у почетним фазама учења, обично је негативан. Негативни трансфер се јавља онда када претходно стечено знање омета разумевање и исправно коришћење циљног језика. Дакле, овај трансфер настаје онда када пренесено знање из L1 или раније наученог страног језика доводи до стварања неграматичких реченица у језику који се тренутно учи, и то је разлог што је ову врсту трансфера лако идентификовати.

Док се подела трансфера на позитивни и негативни односи на то какав ефекат трансфер има на учење циљног језика, трансфер се може класификовати и према правцу у ком се одвија. Џарвис и Павленко (2008) предлажу следећу поделу: 1. трансфер према напред (енгл. *forward transfer*) – [L1→L2] – када L1 утиче на други језик који се касније учи; 2. трансфер према назад (енгл. *reverse transfer*) – [L2→L1] – када трансфер иде у обрнутом смеру и 3. бочни трансфер (енгл.

lateral transfer) – [L2 → L3] – у уму говорника два (или више) страна језика могу истовремено да утичу један на други.

За нас ће бити најинтересантнији овај последњи тип, будући да се истраживање бави трансфером из перспективе вишејезичности.

ФАКТОРИ КОЈИ УТИЧУ НА ТРАНСФЕР

Да бисмо идентификовали и класификовали грешке везане за категорију одређеног члана, настале услед трансфера из нематерњег језика на нематерњу продукцију, узели смо у обзир два важна фактора који могу утицати на трансфер: језичка типологија и психотипологија.

Језичка типологија, названа још и типолошка сличност, језичка дистанца или сличност између језика (енгл. *language distance*) сматра се једним од најважнијих фактора у одређивању обима међујезичког утицаја у учењу циљног језика (Рингбом 1986; Вилиамс и Хамарберг 1998; Дуел 1998). Под овим термином се подразумева објективна типолошка разлика између два или више језика, тј. степен структурних сличности или разлика која међу њима постоје. Ову удаљеност између језика и језичких породица могу да идентификују лингвисти на основу стручног знања у области лингвистике (Де Анђелис 2007: 22).

Психотипологија, у литератури о трансферу названа још и перцепција типолошке сличности или перципирана типолошка веза (енгл. *psychotypology*, *typological proximity*, *perceived typological similarity*), јесте термин који је први увео Келерман² и дефинисао га као говорникову перцепцију релативне сличности између два језика, која може, али не мора да се подудара са стварним типолошким везама између тих језика, односно реалним структурним сличностима или разликама између два језичка система (Де Анђелис 2007: 22). Психотипологија је начин на који ученик доживљава језичку удаљеност између два језика: матерњег или другог језика који већ познаје и језика који учи. Поједини лингвисти (Одлин 1989; Елис 1994) верују да на појаву трансфера више може да утиче ученикова перцепција другог језика, него објективна међујезичка дистанца. Другим речима, будући да је трансфер психолингвистички феномен, интерференцију могу да изазову не искључиво лингвистички фактори, већ и психолошки. Бројна истраживања која су се бавила трансфером (Рингбом 1987; Де Анђелис и Селингер 2001; Џарвис и Павленко 2008) показују да се интерференција чешће јавља између оних језика и језичких структура које ученик сматра најближим.

2 Детаљније о фактору психотипологије видети: Келерман 1983; Рингбом 1987, 2001; Одлин 1989; Елис 1994; Де Анђелис, Селингер 2001; Џарвис, Павленко 2008.

ГЕНЕЗА ОДРЕЂЕНОГ ЧЛАНА У ИТАЛИЈАНСКОМ И ШПАНСКОМ

Као што ће показати анализа корпуса у наставку рада, случајеви трансфера проузрокованог међујезичким сличностима евидентни су код облика одређеног члана. Стога је важно вратити се на историјску граматику посматраних језика и подсетити на генезу одређеног члана. У романским језицима одређени члан је настао из латинског језика, премда категорије члана у латинском није било. Одређени члан потекао је од латинске речи *ille, illa, illud*³ која је у латинском језику играла улогу показне заменице или придева, прецизније од њених облика *illum, illi* за мушки, и *illa, illae* за женски род (Текавчић 1980)⁴. Ови показни придеви или заменице означавали су особу или предмет који су удаљени, физички или психолошки, од говорника или саговорника (Патота 2002). Појава одређеног члана у италијанском и шпанском језику само је једна у низу постепених промена који је латински доживео током свог развојног процеса у романске језике. Узрок трансформације латинске показне заменице/придева у члан у романским језицима лежи у преласку са синтетичког латинског система на аналитички систем романских језика (Санс 2006: 115)⁵. Наиме, губитак падежа, односно система деклинација, у преласку са латинског на романске језике, захтевао је да се значење које је било садржано у само једној речи изрази на другачији начин, и то је кроз употребу елемената који ће бити додати уз именицу, а то су предлози и чланови који преузимају синтаксичку функцију (Текавчић 1980; Санс 2006; Ренци и Андреозе 2009). У касном латинском показне заменице/придеви *ille, illa* прогресивно су изгубиле деиктичку вредност и своје специфично семантичко обележје, и управо та десемантизација, односно губљење њиховог показног значења била је први корак који је отворио пут ка настанку члана (Санс 2006: 115), који се у свим романским језицима развио прво у говорном, а тек онда у писаном језику. Одређени члан, који је превасходно настао као емфатичка показна речца, у данашњим романским језицима готово је изгубио деиктичко значење.

У италијанском језику одређени члан мушког рода јединине је настао од латинског облика *ILLUM*, који је прво изгубио финално -М,

3 У сардинском језику, појединим јужним италијанским дијалектима и у неким каталонским и окситанским дијалектима одређени члан је настао од латинске показне заменице *IPSE, IPSA* (Текавчић 1980).

4 Латинска показна заменица *ILLE*, дала је у италијанском језику не само облике одређеног члана, већ и личне заменице *egli, ella, lui, lei, loro* и показну заменицу *quello*. У шпанском језику, заменица *ILLE* такође се развила у личну заменицу *él, ella, ello* и у ненаглашене заменице 3. лица (*lo, la*). Заменице трећег лица, за разлику од одређеног члана, нису претрпеле никакву фонетску редукцију зато што су биле наглашене (Фари 2007).

5 За више информација видети: Клајн 1987.

а затим је новонастали облик *ILLU* претрпео афезу почетног слога *IL-*. Уследила је промена вокала *U* у *O*, и на тај начин је настао члан *LO* (Текавчић 1980; Патота 2002). У почетку, *LO* је био једини облик члана мушког рода. Временом, пре свега у говорној продукцији, почео је да се узима у обзир завршни глас речи која је претходила члану. Ако је последња реч која је претходила члану завршавала на консонант, користио се члан *LO*, уколико је претходила реч која се завршавала на вокал, члан се редуктовао на само *L*. Касније је члану *L* био додат вокал, како би се нови члан изговарао самостално. Тај вокал је у различитим језицима био различит. На пример, у Тоскани су коришћени вокали *E* и *I*, па је нови члан добио облике *EL* и *IL*. Дакле, за разлику од савременог италијанског, где реч која следи условљава избор члана, у староиталијанском избор члана зависио је од речи која претходи члану (Патота 2002: 124–125). Трећи облик одређеног члана мушког рода који постоји у данашњем стандардном италијанском *L'* настао је елизијом члана *LO* испред речи које почињу вокалом (Текавчић 1980).

Када је у питању множина одређеног члана мушког рода, у староиталијанском је постојао облик *LI*, настао из латинске основе *ILLI*, афезом почетног слога *IL-*. Када је члан *LI* стајао испред речи која почиње вокалом, фонетски се реализовао низ *L+J*, који се изговарао као палатал */k/*: *li oporī > gli oporī*. Облик множине одређеног члана *I* настао је простом редукцијом члана *GLI* (Патота 2002: 126).

Процес стварања облика одређеног члана женског рода био је неупоредиво једноставнији. За једину, као полазна основа узет је акузатив једине показне заменице/придева *ILLE*, чији је облик био *ILLAM*, који је потом претрпео афезу почетног слога и губитак финалног консонанта. У множини, од облика акузатива множине исте заменице (*ILLAS*), добијен је облик *LE*, тако што је извршена афеза почетног слога и палатализација *A* у *E*, коју је условило финално *-S* пре отпадања (Патота 2002: 127).

У шпанском језику пут настанка одређених чланова био је једноставнији. Како наводи Дејвид Фари (2007: 118–120), одређени члан у шпанском језику изведен је из латинског облика *ILLE*, који је изгубио своју показну вредност, и то на следећи начин:

једнина	мушки род	женски род	средњи род
ном.	<i>ille > el</i>	<i>illa > ela > el, la</i>	<i>illud > lo</i>
ген.	<i>illius</i>	<i>illius</i>	<i>illius</i>
дат.	<i>illi</i>	<i>illi</i>	<i>illi</i>
акуз.	<i>illum</i>	<i>illam</i>	<i>illud</i>
абл.	<i>illo</i>	<i>illa</i>	<i>illo</i>

множина

ном.	illi	illae	illa
ген.	illorum	illarum	illorum
дат.	illis	illis	illis
акуз.	illos > elos > los	illas > elas > las	illa
абл.	illis	illis	illis

Дакле, облици члана и мушког и женског рода једнине потичу од номинатива, док су облици множине преузети из акузатива. Када је у питању женски род једнине, премда се сматра да је настао од облика номинатива ILLA, резултат би био исти и да је настао од акузатива ILLAM, како се десило у италијанском језику. Фари (2007: 120) истиче да је поступак скраћивања у множини исти као код клитичких заменица: illos > elos > los i illas > elas > las, али да је у једнини, будући да члан потиче из облика номинатива, резултат следећи: ille > el, illa > ela > el / la, illud > lo. Такође скреће пажњу на једну специфичност: код облика мушког рода једнине изгубио се други слог, јер да је његова еволуција била паралелна са облицима за женски и средњи род ILLA и ILLUD, данас бисмо имали облик **LE. Даље, два консонанта – LL-присутна у латинском облику ILLE, доживела су редукцију у – L-, мада је облик EL често писан као ELL испред речи које почиње наглашеним самогласником (Пени 1991).

КОРПУС

Корпус за истраживање је сакупљен на катедри за Иберијске студије Филолошког факултета Универзитета у Београду и катедри за Шпански језик и хиспанске књижевности Филолошко-уметничког факултета Универзитета у Крагујевцу, током четири академске године: 2015–2019.

У истраживању је учествовало четрдесет србофоних студената италијанског језика Филолошког факултета Универзитета у Београду и Филолошко-уметничког факултета Универзитета у Крагујевцу, који су као изборни језик учили шпански. Они су одабрани према критеријуму тренутног нивоа познавања језика (L1 српски, L2 италијански, а L3 шпански језик). У тренутку када су почели да уче шпански, студенти су имали Б2 ниво знања италијанског језика (самопроцена на основу раније завршених курсева). Осим две особе које су раније училе француски (и своје знање истог процениле као елементарно и ниско), и једне која је као дете била изложена кратак период каталонском, учесници нису претходно били у додиру са осталим романским језицима. Сви су претходно учили енглески језик, коме нису били активно изложени током студија. Студенти су

тестирани након прве године, па затим и током друге године учења шпанског како би се стекао детаљан увид у грешке које праве.

Сам корпус се састоји из три сегмента и обухвата: 1) есеје које су студенти писали на задате теме које се тичу описивања физичког изгледа и карактера особе, породице, годишњег одмора, путовања, описивања куће, школе, празника, климе, екологије, здравог живота, музике, књига, куповине, моде и друштвених мрежа, 2) писане описе слика и 3) превод реченица са српског на шпански. Реченице су биле осмишљене тако да се кроз њих циљно тестирају они елементи или конструкције за које се веровало да су најфреквентнији узрок грешака, тј. да могу да изазову интерференцију. Прва два дела корпуса су спадала у задатке редовног наставног програма факултета, док превод реченица представља наш ауторски материјал, кроз који смо покушали да установимо најчешће случајеве негативног трансфера.

ХИПОТЕЗЕ

На самом почетку истраживања формулисане су хипотезе које смо покушали да докажемо кроз истраживачки процес. Прва хипотеза гласи да грешке присутне у међујезику студената нису последица незнања граматичких правила шпанског језика, већ су последица интерференције италијанског. Другим речима, очекује се да је највећи број грешака у корпусу интерлингвалне, а не интралингвалне природе. Интерлингвалне грешке су оне које ученици страног језика праве у циљном језику под утицајем матерњег или неког другог, раније наученог језика, а настају због претпоставке ученика да су елементи и структуре језика који тренутно учи слични елементима и структурама његовог матерњег језика или неког другог језика који је ученику познат од раније (Браун 1980: 160; Џејмс 1998: 179). Друга хипотеза гласи да је негативни трансфер снажнији код типолошки сличних језика него код оних који то нису, без обзира на редослед учења језика (Вилиамс и Хамарберг 1998; Сенос 2001; Хамарберг 2001; Де Анђелис и Селингер 2001; Еке 2001; Рингбом 2001) и да су међујезичке сличности те које ће изазвати највећи број грешака.

АНАЛИЗА КОРПУСА

Разумевање категорије члана и његова правилна употреба представљају велики проблем словенским говорницима који уче неки романски језик, будући да члан не постоји у њиховом матерњем језику⁶. Овај рад се не бави уобичајеним проблемима везаним за

6 Видети: Цековић-Ракоњац 2012: 79–80.

употребу члана, већ је фокус усмерен искључиво на оне случајеве који су проузроковани негативним трансфером из италијанског у шпански језик, а који су чинили већину грешака у корпусу.

Грешке које се тичу одређеног члана се манифестују како у облику тако и у употреби овог члана.

ОБЛИЦИ ОДРЕЂЕНОГ ЧЛАНА

Систем италијанског језика, који предвиђа постојање три облика члана за мушки род и два облика за женски, сложенији је него у шпанском где постоји само по један облик за сваки род. Избор члана у италијанском зависи од фонолошког контекста, односно од изговора почетног слова речи која следи. Уколико реч уз коју члан стоји почиње вокалом и мушког је рода, користи се члан *l'* у једнини, и члан *gli* у множини. Члан *lo* се користи испред именица мушког рода једнине, које почињу словом *s* праћеним консонантом, словом *z*, словом *x*, или сугласничким групама *ps*, *pn*, *gn*, и фонемом *j*, а у истим случајевима користимо члан *gli* испред облика множине речи. У свим осталим случајевима користи се члан *il* испред речи у једнини, односно члан *i* испред речи у множини. Одабир члана испред именица женског рода је једноставнији. Уколико реч која следи почиње вокалом користи се члан *l'* испред једнине, а члан *le* испред множине речи. Ако реч почиње (било којим) консонантом употребљава се члан *la* или његов облик за плурал *le*.

У шпанском језику испред речи мушког рода користи се члан *el* за једнину, односно члан *los* за множину, независно од слова којим почиње реч испред које се налазе. Исто важи и за женски род, који разликује члан *la* за једнину и члан *las* за множину.

У корпусу су идентификоване следеће грешке везане за облик одређеног члана настале услед трансфера из L2 у L3:

1. Коришћење италијанског члана *l'* испред шпанских речи које почињу вокалом, било да су оне мушког или женског рода (иако овај члан не постоји у шпанском језику), што чини овај облик потпуном позајмљеницом⁷. У наведеним примерима приметно је да се негативни трансфер догодио превасходно код сличних речи у италијанском и шпанском:

⁷ Де Анђелис (2007: 42), говорећи о најчешћим грешкама које се везују за лексички трансфер, поред калкова, семантичког проширивања, лажних пријатеља и хибридних творевина, спомиње и потпуне позајмљенице, односно речи које су преузете из неког раније наученог језика, а које нису претпеле никакву модификацију у складу са нормама циљног језика.

Табела бр. 1: Грешке везане за облик одређеног члана – I део

неисправан облик идентификован у корпусу	исправан шпански облик	трансфер према италијанској речи
l'actriz	la actriz	l'attrice
l'aire	el aire	l'aria
l' analisis	el análisis	l'analisi
l'año	el año	l'anno
l'apartamento	el apartamento	l'appartamento
l'arte	el arte	l'arte
l'ascensor	el ascensor	l'ascensore
l'atmósfera	la atmósfera	l'atmosfera
l'elevador	el elevador	l'elevatore
l'invitación	la invitación	l'invito
l'ocasión	la ocasión	l'occasione
l'opinión	la opinión	l'opinione
l'oportunidad	la oportunidad	l'opportunità
l'única	la única	l'unica

Облик одређеног члана L' испред речи које почињу вокалом постоји у француском и у каталонском језику. Ипак, мало је вероватно да је из ових језика потекао трансфер, с обзиром на чињеницу да већина испитаника никад није била у контакту са наведеним језицима. У осталим романским језицима, не постоји облик члана L'. У румунском одређени члан је суфикс (залепљен на крају именице), док у португалском постоје облици одређеног члана O, OS, A, AS. Енглески, језик који су говорили сви информанти, има јединствени облик THE за одређени члан. Наведено говори у прилог томе да је трансфер потекао из италијанског језика, не само услед утицаја фактора језичке типологије и психотипологије, већ вероватно и због фактора „ефекат

последњег језика” (енгл. *recency of use, last language effect*) који говори о томе да је већа вероватноћа да ће ученици, као језички ресурс, употребљавати језик који тренутно користе, него други језик(е) који(е) су раније учили, али не користе. Дакле, постоји велика могућност да у нематерној продукцији ученика трансфер може да потекне од нематерног језика коме је тренутно највише изложен, што је у случају учесника истраживања био италијански.

2. Употреба италијанског члана *lo*, који у шпанском не постоји (осим као облик неутрума који никад не стоји уз именицу):

Табела бр. 2: Грешке везане за облик одређеног члана – II део

неисправан облик идентификован у корпусу	исправан шпански облик	трансфер према италијанској речи
lo estado	el estado	lo stato
lo estudio	el estudio	lo studio
lo smog	el esmog	lo smog
lo espectaculo / lo espectaculo	el espectáculo	lo spettacolo

У шпанском језику постоји члан *LO*, али искључиво као облик неутрума, који је настао од латинског неутрума *ILLUD* (Фари 2007). Он се у шпанском користи за грађење апстрактних именица од придева (нпр. *lo importante*, у значењу „важна ствар” или „оно што је важно”). Другим речима, шпански облик *LO* никад не стоји уз именицу као одређени члан. У корпусу се примећује да су студенти користили, у продукцији на шпанском, италијански члан *LO* управо у оним случајевима када би се он употребио у италијанском језику, и то уз речи које су у ова два језика сличне. Члан *LO* се у италијанском користи, између осталог, испред именица мушког рода једнине, које почињу словом *S* коме следи консонант. У шпанском језику такве речи имају протетички вокал *E*– тако да облик члана *LO* није неопходан, да би, као у италијанском, прекинуо консонантску групу на почетку речи, нпр: *lo studente – el estudiante, lo stato – el estado, lo spazio – el espacio* итд.

3. Употреба италијанских чланова *il*, *i* и *le* иако овакви облици не постоје у шпанском, што их чини потпуним позајмљеницама. За разлику од првог случаја, ова и претходна врста грешке су мање учестале:

Табела бр. 3: Грешке везане за облик одређеног члана – III део

неисправан облик идентификован у корпусу	исправан шпански облик	трансфер према италијанској речи
il novio	el novio	il ragazzo
i pensamientos	los pensamientos	i pensieri
le analisis	los análisis	le analisi
le llaves	las llaves	le chiavi
le oportunidad	las oportunidades	le opportunità

Као и у случају употребе чланова *l'* и *lo*, и у примерима из табеле бр. 3, очигледно је да је негативни трансфер потекао из италијанског, а не неког другог језика који је информантима био познат. Облици члана *il* и *i* не постоје ни у једном романском језику, осим у италијанском. Облик члана *le* постоји у француском, али се користи испред именица мушког рода једине, чиме је искључена могућност трансфера у шпански из овог језика, јер су студенти употребљавали члан *le* испред именица женског рода множине, као у италијанском.

УПОТРЕБА ОДРЕЂЕНОГ ЧЛАНА

Анализа грешака доказала је да трансфер стварају не само слични облици, већ и слична граматичка правила.

Када је реч о употреби одређеног члана грешке су груписане у неколико категорија:

1. Употреба одређеног члана испред присвојних придева, која је граматички исправна у италијанском, али не и у шпанском језику (Сериани 2003: 126). Ово је најучесталија грешка изазвана негативним трансфером из једног у други језик:

Табела бр. 4: Грешке везане за употребу одређеног члана – I део

неисправан облик идентификован у корпусу	исправан шпански облик	трансфер према италијанској речи
el mi matrimonio/amigo/dirección/país/salario	mi matrimonio/amigo/dirección/país/salario	il mio matrimonio/amigo/indirizzo/paese/stipendio

el nuestro acuerdo/ pacto/ país/trato	nuestro acuerdo/ pacto/ país/trato	il nostro accordo/patto/ paese/accordo
el su piso/ nombre/ apartamento/ carácter	su piso/ nombre/ apartamento/ carácter	il suo appartamento/ no- me/ appartamento/ carat- tere
el tu carácter/ ejercicio/ apartamento/ mensaje	tu carácter/ ejercicio/ apartamento/ mensaje	il tuo carattere/ esercizio/ appartamento/ messaggio
la mi calle/ ciudad/ familia/ Italia/ llamada/ opinión/ paga/ pronunciación/ vida/ madrina/ pregunta/ esperanza	mi calle/ ciudad/ familia/ Italia/ llamada/ opinión/ paga/ pronunciación/ vida/ madrina/ pregunta/ esperanza	la mia strada/ città/ fami- glia/ Italia/ chiamata/ opi- nione/ stipendio/ pronun- cia/ vita/ testimone/ do- manda/ speranza
la nuestra calle/ amistad/ ciudad/ cultura/decisión/ mentalidad/ respuesta	nuestra calle/ amistad/ ciudad/ cultura/decisión/ mentalidad/ respuesta	la nostra strada/ amicizia/ città/ cultura/ decisione/ mentalità/ risposta
la su decision/ gente/ personalidad/ pronunciación/ vida/ casa/ tristeza	su decisión/gente/ personalidad/ pronunciación/ vida/ casa/ tristeza	la sua decisione/gente/ personalità/ pronuncia/ vita/ casa/ tristezza
la tu vivienda/ carta/ cosa/ familia/ opinión / tarea/ responsabilidad/ selección/	tu vivienda/ carta/ cosa/ familia/ opinión / tarea/ responsabilidad/ selección/	la tua abitazione/ lettera/ cosa/ famiglia/ opinione/ compito/ responsabilità/ scelta
las nuestras vacaciones	nuestras vacaciones	le nostre vacanze
las tus fotos	tus fotos	le tue foto

Иста грешка се јављала и у случајевима када је (у италијанском) члан здружен са предлогом (*preposizioni articolate*):

- *del mi amigo* уместо *de mi amigo* према италијанском *del mio amico*;
- *del su coche* уместо *de su coche* према италијанском *della sua macchina*;
- *del mi salario* уместо *de mi salario* према италијанском *del mio stipendio*;
- *della mi vida* уместо *de mi vida* према италијанском *della mia vita*;
- *della su vida* уместо *de su vida* према италијанском *della sua vita*.

Употреба одређеног члана уз присвојне придеве очигледан је доказ трансфера из италијанског у шпански језик. Члан испред облика присвојног придева се не користи у француском језику, који је био познат мањем проценту информаната, ни у енглеском који су

говорили сви учесници истраживања. Иако ово правило постоји у каталонском, мала је вероватноћа да је он био језик из кога је потекао трансфер, јер је само једна особа била раније у контакту са овим језиком, док је висок проценат студената италијанистике грешио у коришћењу члана уз присвојне придеве, и током прве и током друге године учења шпанског.

2. Употреба одређеног члана испред назива држава: уз топониме, конкретно уз називе држава у италијанском језику обавезна је употреба члана осим када је реч о вокативу, у случајевима брахилогије, уз придев *mezzo*, или приликом набрајања (Сериани 2003: 123–124). Употреба одређеног члана испред назива држава је неправилна у шпанском:

- *La Italia* уместо *Italia* према италијанском *L'Italia*;
- *La España* уместо *España* према италијанском *La Spagna*;
- *la Francia* уместо *Francia* према италијанском *la Francia*;
- *mi país natal es la Serbia* уместо *mi país natal es Serbia* према италијанском *il mio paese natale è la Serbia*;
- *los serbios adoramos la Serbia* уместо *los serbios adoramos Serbia* према италијанском *noi serbi adoriamo la Serbia*.

Иста појава је забележена и када је уз члан коришћен предлог. У таквим случајевима студенти су неретко предлог спајали са чланом, као што би то чинили у италијанском језику:

- *viene della (dalla) Francia* уместо *viene de Francia* према италијанском *viene dalla Francia*;
- *presidente de la Serbia* уместо *presidente de Serbia* према италијанском *presidente della Serbia*;
- *viene a la Serbia* уместо *viene a Serbia* према италијанском *alla Serbia*;
- *para el México* уместо *para México* према италијанском *per il Messico*;
- *viene de la (da la) España* уместо *viene de España* према италијанском *viene dalla Spagna*.

3. Изостављање члана или употреба погрешног члана испред имена дана у недељи. Наиме, испред именице која означава дан у недељи у италијанском се не употребљава никакав предлог у значењу српског предлога У и не употребљава се члан (*lunedì* – „у понедељак“). Уколико се употреби члан испред овакве именице, израз поприма реитеративно значење (*il lunedì* – „понедељком, сваког понедељка“). У шпанском језику одређени члан једине користи се, без предлога, у значењу српског предлога У (*el lunes* – „у понедељак“). Уколико се пак употреби одређени члан у множини, онда се добија значење „сваки“ (*los lunes* – „понедељком, сваког понедељка“):

- *vamos a hablar sábado* уместо *vamos a hablar el sábado* према италијанском *parleremo sabato* (разговараћемо у суботу);

- *me caso domingo* уместо *me caso el domingo* према италијанском *mi sposo domenica* (удајем се у недељу);
- *recibí tus mensajes viernes* уместо *recibí tus mensajes el viernes* према италијанском *ho ricevuto i tuoi messaggi venerdì* (примио сам твоје поруке у петак);
- *el martes tengo la clase de español* уместо *los martes tengo la clase de español* према италијанском *il martedì ho la lezione di spagnolo* (уторком имам час шпанског);
- *venía el lunes* уместо *venía los lunes* према италијанском *veniva il lunedì* (долазио је понедељком);
- *salgo el sábado* уместо *salgo los sábados* према италијанском *esco il sabato* (излазим суботом).

4. Погрешна употреба одређеног члана у појединим изразима:

Табела бр. 5: Грешке везане за употребу одређеног члана – II део

неисправан облик идентификован у корпусу	исправан шпански облик	трансфер према италијанској речи
a decir la vedrad	a decir verdad	a dire il vero
ambos los vestidos	ambos vestidos	entrambi i vestiti
por la primera vez	por primera vez	per la prima volta

5. Употреба одређеног члана испред присвојно-релативне заменице. У италијанском језику испред присвојно-релативне заменице *cui* неопходна је употреба одређеног члана. У шпанском језику члан се изоставља у овом случају:

- *el cuyo hijo* уместо *cuyo hijo* према италијанском *il cui figlio* (чији син);
- *la cuya hermana* уместо *cuya hermana* према италијанском *la cui sorella* (чија сестра).

6. Изостављање одређеног члана испред релативне заменице. У италијанском испред релативне заменице *cui* користе се предлози без члана. У шпанском језику у истом случају обавезна је употреба одређеног члана пред заменицом *que*:

- *va a conocer mi amigo con que trabajé hace 20 años* уместо *va a conocer a mi amigo con el que trabajé hace 20 años* према италијанском *conoscerà il mio amico con cui ho lavorato 20 anni fa*;
- *mi amigo de que ya te he hablado* уместо *mi amigo del que ya te he hablado* према италијанском *il mio amico di cui ti ho già parlato*.

ЗАКЉУЧАК

Трансфер, посебно у контексту вишејезичности, у последње време је све присутнија тема у оквиру научних истраживања, премда више у свету него у српској академској заједници. Рад се бавио анализом и класификацијом грешака у облику и употреби одређеног члана у међујезику србофоних студената италијанског језика који су као изборни језик учили шпански, с циљем да испита негативни међујезички утицај између два типолошки сродна романска језика из перспективе матерњег говорника једног словенског језика – српског. Истраживање приказано у раду, које се ослања на постојеће теоријске оквири, доказ је постојања јаког негативног бочног трансфера из италијанског у шпански језик код србофоних студената, у случају када је италијански језик L2, а шпански L3, који су испитаници почели да уче након што су стекли ниво B2 италијанског језика. Идентификоване грешке присутне у међујезику студената нису биле искључиво последица незнања граматичких правила шпанског језика, већ су превасходно биле последица интерференције италијанског. Дакле, најчешће грешке у корпусу биле су интерлингвалне, а не интралингвалне природе. Тиме је доказана прва хипотеза. С обзиром на чињеницу да између два наведена језика постоји неоспорна сличност, верујемо да су фактори типолошке сличности и психотипологије утицали на појаву трансфера. Будући да је највећи број грешака направљен код оних речи које су у италијанском и шпанском језику исте или сличне, доказана је тврдња појединих лингвиста (Вилиамс и Хамарберг 1998; Сенос 2001; Де Анђелис и Селинкер 2001; Хамарберг 2001; Рингбом 2001; Еке 2001) да типолошка блискост између L2 и L3 повећава могућност појаве трансфера. Код типолошки сродних језика фактори типолошке сличности и психотипологије су испреплетани. Трансфер ће зависити не само од објективне, лингвистички доказане сличности између структура два језика, већ и од претпоставки које ученик прави о полазном и циљном језику, и од тога да ли ће он пронаћи сличности између потенцијално преносивих елемената. Иако, када је у питању категорија одређеног члана, није било могуће испитати утицај L1 на процес учења L3, будући да члан не постоји у српском језику, чињеница је да наведене грешке у писаној продукцији на шпанском не би биле направљене да студенти претходно нису учили италијански језик. На пример, чак и да су студенти у већем броју претходно учили друге романске језике, извесно је да не би користили у продукцији на шпанском облике чланова *lo*, *il*, и *i*, јер наведени чланови не постоје ни у једном другом романском језику, осим у италијанском. Слично томе, када је у питању употреба одређеног члана, да није било трансфера из италијанског, информанти не би у шпанском користили овај члан испред облика присвојног

придева, јер се он не користи, у том случају, у француском, језику који је познат мањем проценту информаната, или енглеском који су говорили сви учесници истраживања. Премда ово правило постоји у каталонском, тешко да је овај језик могао да значајно утиче на појаву трансфера, имајући у виду да је само једна особа била у контакту са овим језиком, док је висок проценат студената италијанистике грешко при коришћењу члана, и током прве и током друге године учења L3. Енглески језик, познат свим учесницима, никада није био извор трансфера. Ово доказује другу полазну хипотезу. Истраживање је, дакле, показало да су међујезичке сличности (између италијанског и шпанског) те које су изазвале највећи број грешака и фаворизовале негативни трансфер из другог у трећи језик.

Свесни смо чињенице да истраживање има и ограничења. На првом месту ради се о проблему узорковања, тј. броју испитаника који је недовољан да би се донели општи закључци на теоријском нивоу. Друго, испитана су само два фактора (језичка типологија и психотипологија) од многобројних језичких и нејезичких фактора који могу условити појаву трансфера. Треће, анализа је урађена у писаној, али не и у говорној продукцији.

Стога би препорука била, када су у питању могући правци даљег истраживања, да се испитају други језички фактори који нису обухваћени у овом раду, а који такође могу довести до трансфера између типолошки сродних језика (посебно фактори: ефекат страног језика, ниво знања језика, изложеност циљном језику, редослед учења језика). Такође, сматрамо да би било значајно проучити и нејезичке факторе који доводе до појаве трансфера (мотивација, став, надареност, узраст, метајезичка свест ученика). Даље, верујемо да би у фокусу неког наредног истраживања у овој области требало да се нађе говорна продукција. И најзад, премда је једноставније идентификовати негативни трансфер јер се он увек манифестује као интерлингвална грешка, мишљења смо да би вредна пажње била и истраживања која би се бавила позитивним трансфером. Интересантно за истраживање би могло бити поређење грешака које су приказане у овом раду са грешкама изазваним негативним трансфером код србофоних студената који као L2 уче шпански, а као L3 италијански језик.

Без обзира на релативно мали број информаната, верујемо да идентификоване грешке ипак показује извесне тенденције, те би резултате требало узети као релевантне, нарочито зато што смо уверени да се добијени резултати не би суштински разликовали од постојећих, чак ни на већем узорку. У том светлу, ово истраживање би могло имати апликативну вредност у настави страних језика. Наиме, мишљења смо да студенти италијанистике који као изборни језик уче шпански не треба да у настави користе дидактички материјал који користе остали студенти, с обзиром на чињеницу да код италијаниста

постоји већи ризик од појаве негативног трансфера него код студената који уче као L3 неки други, типолошки удаљени језик од шпанског. Стога би ваљало осмислити адекватан наставни материјал који би студентима италијанистике олакшао процес учења шпанског тако што би се направила посебна вежбања кроз која би се додатно увежбавале области највећих потешкоћа кроз контрастивну анализу италијанског и шпанског језика. На тај начин, негативни трансфер у наставном процесу би могао да се редукује, а број грешака сведе на минимум и спречи њихова фосилизација. Истовремено, презентовани резултати добијени на основу контрастивног истраживања, за које се верује да представља једну од најделотворнијих наставних стратегија, требало би да дају смернице професорима језика и ауторима дидактичког материјала и допринесу да настава трећег језика буде ефикаснија. Не треба заборавити да су учесници истраживања били студенти језика, вишејезични говорници за које се претпоставља да имају развијену метајезичку свест. Стога је извесно да би се код групе ученика нелингвиста појавиле и другачије врсте грешака и да би њихова учесталост била већа. Не треба занемарити ову чињеницу имајући у виду све већи број вишејезичних говорника у свету и чињеницу да је један од циљева језичке политике Европске уније промоција мултилингвизма. Зато је важно израдити материјал који би се заснивао на контрастирању језика са посебним акцентом на проблематична подручја. Ово би допринело не само превенцији грешака већ и активирању позитивног трансфера такође присутног у сложеном процесу учења већег броја језика који нужно подразумева низ когнитивних радњи обраде језичких информација.

Литература

- Балбони 2013: P. Balboni. *Fare educazione linguistica - Insegnare italiano, lingue straniere e lingue classiche*. Torino: UTET università.
- Бардел, Фолк 2007: C. Bardel, Y. Falk, The role of the second language in third language acquisition: The case of Germanic syntax. *Second Language Research*, USA: *Second Language Research*, 23, 459–484.
- Браун 1980: H. D. Brown, The optimal distance model of second language acquisition, Alexandria, Virginia: *TESOL Quarterly*, 14, 157–164.
- Браун 1994: H. D. Brown. *Principles of language learning and teaching*. (3rd ed.). Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall Regents.
- Вилијамс, Хамарберг 1998: S. Williams, B. Hammarberg, Language switches in L3 production: Implications for a polyglot speaking model, Oxford: *Applied Linguistics*, 19, 295–333.
- Гросева 1998: M. Groseva, Dient das L2-System als ein Fremdsprachenlernmodell? u: B. Hufeisen y B. Lindermann (уред.), *Tertiärsprachen: Theorien, Modell, Methoden*. Tübingen: Stauffenburg, 21–30.

Де Анђелис, Селинкер 2001: G. De Angelis, & L. Selinker. Interlanguage transfer and competing linguistic systems in the multilingual mind, у: J. Cenoz, B. Hufeisen, & U. Jessner (уред.), *Bilingual Education and Bilingualism*, Clevedon: Multilingual Matters, 42–58.

Де Анђелис: G. De Angelis. Third or additional language acquisition. *Multilingual Matters*. 2007. <https://books.google.rs/books/about/Third_Or_Additional_Language_Acquisition.html?id=OCTSJfLKh-4C&redir_esc=y>. 22.01.2017.

Дуел 1998: J.M. Dewaele, Lexical inventions: French interlanguage as L2 versus L3, Oxford: *Applied Linguistics*, 19, 471–490.

Еке 2001: P. Ecke, Lexical retrieval in a third language: evidence from errors and tip-of-the-tongue states. у: J. Cenoz, B. Hufeisen & U. Jessner (уред.), *Cross-linguistic Influence in Third Language Acquisition: Psycholinguistic Perspectives*. Clevedon: Multilingual Matters, 90–114.

Елис 1994: R. Ellis. *The study of second language acquisition*. Oxford: Oxford University Press.

Келерман 1983: E. Kellerman, Now you see it, now you don't. У: S. Gass & L. Selinker (уред.), *Language Transfer in Language Learning*. Rowley, MA: Newbury House, 112–134.

Клајн 1987: I. Klajn. *Istorijska gramatika španskog jezika*. Beograd: Naučna knjiga.

Ладо 1957: R. Lado. *Linguistics across Cultures*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Одлин 1989: T. Odlin. *Language transfer: Cross-linguistic influence in language learning*. Cambridge: Cambridge University Press.

Патота 2002: G. Patota. *Lineamenti di grammatica storica dell'italiano*. Bologna: il Mulino.

Пени 1991: R. Penny. *A History of the Spanish Language*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ренци, Андреозе 2009: L. Renzi, A. Andreose. *Manuale di linguistica e filologia romanza*. Bologna: il Mulino.

Рингбом 1986: H. Ringbom, Crosslinguistic influence and the foreign language learning process. у: M. Sharwood Smith & E. Kellerman (уред.), *Crosslinguistic influence in second language acquisition*. Oxford: Pergamon Press, 150–162.

Рингбом 1987: H. Ringbom. *The Role of the First Language in Foreign Language Learning*. Clevedon: Multilingual Matters.

Рингбом 2001: H. Ringbom. Lexical transfer in L3 production, у: J. Cenoz, B. Hufeisen, & U. Jessner Long (уред.), *Bilingual Education and Bilingualism*, Clevedon: Multilingual Matters. 59–68.

Санс 2006: M. J. Sanz, Origen y evolución del artículo español. Praha: *Acta Oeconomica Pragensia*, 14 (4), 111–115.

Селинкер 1992: L. Selinker. *Rediscovering Interlanguage*. London: Longman.

Сенос 2001: J. Cenoz. The effect of linguistic distance, L2 status and age on cross-linguistic influence in third language acquisition. У: *Cross-linguistic influence in third language acquisition: Psycholinguistic perspectives*, Neuchâtel: Institut de linguistique Université de Neuchâtel, 8–20.

Сенос, Хуфажн и Јеснер 2001: J. Cenoz, B. Hufeisen, & U. Jessner. *Cross-linguistic influence in third language acquisition: Psycholinguistic perspectives*. Clevedon: Multilingual Matters.

- Сенос: J. Cenoz, The additive effect of bilingualism on third language acquisition. Second Language Research, SAGE Publications. March 2003. < <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/13670069030070010501> >. 01.03.2017.
- Сериани 2003: L. Serianni. *Grammatica italiana*. Milano: Garzanti libri S.p.A.
- Текавић 1980: P. Tekavčić. *Grammatica storica dell'italiano. II: Morfosintassi*. Bologna: il Mulino.
- Трамбле: М. С. Tremblay. Cross-linguistic influence in third language acquisition: The role of L2 proficiency and L2 exposure. *Clo/opl*, 2006. < <http://aix1.uottawa.ca/~clo/Tremblay.pdf> >. 24.02.2017.
- Фари 2007: D. Pharies. *Breve historia de la lengua española*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Филиатова 2010: K. Filatova, Third Language Acquisition, Macrocategories and Synonymy, in: Martin Pütz and Laura Sicola (уред.), *Cognitive Processing in Second Language Acquisition: Inside the Learner's Mind*. Philadelphia: John Benjamins, 86–96.
- Фолк 2010. Y. Falk. *Gingerly Studied Transfer Phenomena in L3 Germanic Syntax. The Role of the Second Language in Third Language Acquisition*. Utrecht: LOT Publications.
- Хамарберг 2001: B. Hammarberg. Roles of 1 and L2 in L3 production and acquisition, in: J. Cenoz, B. Hufeisen, & U. Jessner (уред.), *Cross-linguistic influence in third language acquisition: Psycholinguistic perspectives*, Clevedon: Multilingual Matters, 21–41.
- Цековић-Ракоњац 2012: N. Ceković-Rakonjac, Difficoltà di apprendimento dell'italiano L2 da parte dello studente serbo: livello morfosintattico (forme e usi di articoli, sostantivi, aggettivi e pronomi), Beograd: *Komunikacija i kultura online*, 3 (3), 79–88.
- Царвис, Павленко 2008: S. Jarvis, A. Pavlenko. *Crosslinguistic influence in language and cognition*. New York: Rutledge.
- Џејмс 1980: C. James. *Contrastive Analysis*. London: Longman Group Ltd.
- Џејмс 1998: C. James. *Errors in Language Learning and Use: Exploring Error Analysis*. Harlow, Essex: Addison Wesley Longman Limited.

Marija N. Vujović / ERRORS IN THE USE OF THE DEFINITE ARTICLE CAUSED BY NEGATIVE TRANSFER DURING ACQUISITION OF TYPOLOGICALLY SIMILAR LANGUAGES (THE CASE OF ITALIAN AS L2 AND SPANISH AS L3 FROM THE PERSPECTIVE OF SERBIAN SPEAKERS)

Summary / After numerous studies on the role of transfer which occurs during the second language acquisition, in the last few decades the focus of research has shifted to the role of transfer during the third language acquisition, as it has been proved that the mechanisms of L3 acquisition, due to their complexity, represent a completely different process from L2 acquisition. It has also been proved that (negative) transfer is the most evident in typologically similar languages. This paper examines the errors related to the use of the definite article made by native speakers of Serbian who learn Italian as L2 and Spanish as L3, and caused by negative transfer. In order to identify errors, we examined three factors that may affect transfer: language distance, psychotypology and proficiency. The results show that the errors concern both the form and the use of the definite article due to the strong

negative transfer from Italian to Spanish. The most common errors present in the interlanguage of the students were interlingual rather than intralingual. Moreover, it has been proved that the number of errors decreased as the knowledge of L3 and L2 grew. Although it was not possible to examine the impact of L1 on the L3 learning process since the definite article does not exist in Serbian, the fact is that mistakes in written production in Spanish would not have been made if students had not previously studied Italian. In other words, interlingual similarities caused the most errors and favored negative transfer from the second to the third language.

Key words: definite article, transfer, language distance, psychotypology, proficiency, L2/L3, plurilingual speakers, Spanish, Italian, Serbian

Примљен: 21. септембра 2021.

Прихваћен за штампу новембра 2021.